

Generaldirektören

Justitiedepartementet  
103 33 Stockholm

## Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism inom de särskilda ungdomshemmen

### Inledning

Statens institutionsstyrelse, SiS, fick i oktober 2016 i uppdrag av regeringen att genomföra insatser för att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism inom de särskilda ungdomshemmen (dnr Ku2016/02296/D). Arbetet ska bygga vidare på de behov SiS identifierade inom ramen för ett tidigare regeringsuppdrag (dnr Ku2015/01386D) i vilket metoder och arbetssätt för att förebygga våldsbejakande extremism kartlades (dnr 1.1.1-1782-2015). Uppdraget syftar till att personal inom SiS ska få tillgång till kunskap om våldsbejakande extremism och verktyg för att arbeta förebyggande. Kunskap behövs både för att motverka att ungdomar radikaliserar under tiden hos SiS och för att sätta in insatser hos de ungdomar som redan är anslutna till extremistiska grupperingar. I föreliggande rapport slutredovisas uppdraget.

I samband med den ovan nämnda kartläggningen av metoder och arbetssätt för att förebygga våldsbejakande extremism genomfördes en enkätundersökning på de särskilda ungdomshemmen om deras erfarenheter av ungdomar med våldsextremistiska tendenser. Svaren visade att ett fåtal ungdomar placerats på grund av beteenden kopplade till våldsbejakande extremism under perioden juni 2015 – juni 2016. Däremot hade personal på ungdomshem i ett 40-tal fall uppmärksammat att ungdomar gett uttryck för våldsbejakande extremistiska åsikter.

En av slutsatserna i kartläggningen var att SiS i stor utsträckning redan arbetar mycket med det som aktörer och verksamheter som arbetar med denna sortens problematik

### Statens institutionsstyrelse

---

Besök Lindhagensgatan 126  
Adress Box 30224  
104 25 Stockholm

Telefon 010-4534000  
Fax 010-4534050

E-post [registrator@stat-inst.se](mailto:registrator@stat-inst.se)  
Internet [www.stat-inst.se](http://www.stat-inst.se)

Org-nr 202100-4508

ofta framhåller som verksamt. SiS har möjlighet till påverkan dygnet runt, familj- och nätverksarbete, personal med specialistkunskaper som kan möta ungdomar med komplex problematik, normkritiska samtalsgrupper, social färdighetsträning och träning i impulsivitetsskontroll samt demokratistärkande insatser inom ramen för SiS skola. I arbetet med de unga beaktar SiS också barnets rättigheter. Behandlingen är individualiserad och anpassad efter varje ungdoms behov. Verksamheten strävar efter att, i så stor utsträckning som möjligt, göra ungdomarna delaktiga i vården och behandlingen. Detta gäller givetvis även i arbetet med ungdomar som uppvisar våldsextremistiska tendenser. SiS har också ett pågående regeringsuppdrag att stärka barns och ungas rättigheter i tvångsvården. SiS är dessutom en av de myndigheter som deltar i regeringens satsning på att höja kompetensen om barnrättsperspektivet i statliga myndigheter under perioden 2017-2019. I det arbetet får SiS särskilt stöd och vägledning av Barnombudsmannen.

I arbetet med kartläggningen identifierades dock ett antal utvecklingsområden för att stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism på de särskilda ungdomshemmen:

- SiS personal behöver kunskap om våldsbejakande extremism
- Arbetet med demokrati och mänskliga rättigheter inom skolverksamheten behöver utvecklas
- Formerna för samverkan med trosföreträdare behöver ses över
- Personalen behöver stöd för att samtala med unga om våldsbejakande extremism

Nedan redovisas vidtagna åtgärder inom respektive område<sup>1</sup>.

### **SiS har tagit fram en webbutbildning om våldsbejakande extremism**

För att ge personalen tillgång till kunskap om våldsbejakande extremism har SiS tagit fram en grundutbildning som riktar sig till personal inom SiS ungdomsvård. Utbildningen är obligatorisk för all klientnära personal. För att underlätta för

---

<sup>1</sup> Uppdraget har genomförts i projektform med en styrgrupp, referensgrupp och projektgrupp. Utöver detta har medarbetare på verksamhetskontoren och institutionerna med olika typer av specialistkompetens involverats på olika sätt under arbetets gång. Inom ramen för uppdraget har SiS samrått med Barnombudsmannen, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Socialstyrelsen, Kriminalvården, Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism och Myndigheten för stöd till trossamfund.

institutionerna att utbilda efter deras olika förutsättningar beslutades det om en webbaserad utbildning.

Utbildningen ska genomföras i grupp på institutionen och tar ca 2-2,5 timmar att slutföra. Ett antal filmavsnitt varvas med diskussionsfrågor som ska stimulera till samtal och reflektion i arbetsgruppen. Utbildningen innehåller tre kapitel. Kapitel 1 tar upp centrala termer och begrepp samt olika våldsextremistiska grupperingar och miljöer. De olika grupperingarna belyses även ur ett genusperspektiv. Kapitel 2 handlar om radikaliseringsprocessen och bakgrundsfaktorer. Kapitel 3 ägnas helt åt frågan hur arbetet bör bedrivas internt inom SiS ungdomsvård. Utöver frågor kring bemötande och förhållningssätt innehåller kapitlet ett utförligt avsnitt om juridiska frågor, framförallt kring sekretess. Kapitlet belyser också vilka kontakter SiS kan ta vid misstanke om att en ungdom håller på att radikaliseras och planerar att ansluta sig till en våldsextremistisk gruppering. Med utbildningen följer ett skriftligt handledningsmaterial.

En utbildningsansvarig har utsetts på varje ungdomsinstitution. Deras uppgift är att hålla i webbutbildningen på sin heminstitution. För dessa genomfördes en tvådagars fördjupningsutbildning i januari 2018. Även om regeringsuppdraget rör ungdomsvården är det möjligt att individer med våldsextremistiska övertygelser också återfinns inom SiS missbruksvård, varför ett par representanter för LVM-vården även deltog i utbildningen. Dag 1 introducerades deltagarna i uppdraget som utbildningsledare och gick igenom utbildningen. Dag 2 innehöll fördjupningspass om radikalisering, juridik och omvärldsbevakning inklusive tips på vidare läsning. Utvärderingen visade att deltagarna överlag var nöjda och kände sig förberedda inför uppdraget att hålla i utbildningen på sin heminstitution.

I framtagandet av webbutbildningen har samverkansmöten hållits med Kriminalvården, Socialstyrelsen och en representant för Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. Delar av projektgruppen har även deltagit i Kriminalvårdens grundutbildning för kriminalvårdare i de pass som handlar om våldsbejakande extremism.

För att utbilda arbetsledare och förankra uppdraget om att säkra ett långsiktigt arbete inom SiS hölls även ett seminarium om våldsbejakande extremism på de årliga arbetsledardagarna inom SiS ungdomsvård. Där deltog institutionschefer, biträdande institutionschefer, avdelningsföreståndare samt rektorer inom SiS skolverksamhet.

### **SiS arbete med demokratistärkande åtgärder utvecklas ytterligare**

SiS skola följer de styrdokument som gäller för skolväsendet och utbildar mot skolans sociala och civila mål i enlighet med dessa. Som en del av skolverksamheten arbetar SiS

även med förebyggande åtgärder gällande rasism och kränkande behandling inom såväl den kursplanestyrd undervisningen som det generella arbetet för trygghet och likabehandling i enlighet med institutionernas likabehandlingsplaner.

SiS har också under de senaste åren arbetat på olika sätt med att förbättra elevernas praktiska demokratiska färdigheter, bland annat genom att skapa bättre förutsättningar för elevinflytande. Det finns idag ett antal fora där man får öva på att lyssna på andras åsikter och lära sig de demokratiska spelreglerna. I skolan sker detta, förutom inom ramen för ämnesundervisningen, bland annat genom elevråd. På avdelningen sker det exempelvis i form av ungdomsråd vars syfte är att ge ungdomar inflytande i frågor som rör deras vistelse på institutionen.

### ***Undervisningsmaterial testas och sprids***

Behovet av att satsa mer på undervisning i källkritik har påtalats av lärare och rektorer under arbetet med den tidigare nämnda kartläggningen av förebyggande insatser mot våldsbejakande extremism. En undersökning av vilka material som för närvarande används i skolans undervisning på detta område har därför genomförts inom ramen för detta regeringsuppdrag. Undersökningen visade att källkritik är en integrerad del i flera ämnen, bland annat i svenska, SO och historia. En del lärare hänvisar till läroböcker och hemsidor som till exempel Forum för levande historia och [www.ur.se](http://www.ur.se) men många använder sig av eget utformat material kring källkritik och historiebruk.

Flera myndigheter har på uppdrag av regeringen tagit fram utbildningsinsatser och undervisningsstöd som rör intolerans, demokrati, mänskliga rättigheter och medie- och informationskunnighet. SiS har vid en genomgång av dessa valt ut Statens medieråds material *MIK för mig*. *MIK för mig* är ett digitalt utbildningsmaterial i medie- och informationskunnighet som innehåller lektioner om allt från näthat till källkritik, sociala medier, vinklade budskap, anonymitet, konspirationsteorier och reklam på nätet.

Under 2017-2018 har SiS testat *MIK för mig* på ett antal skolor. Som en uppstart anordnades i augusti 2017 en heldag för ämneslärarnätverken i SO, svenska och svenska som andra språk. Dagen inleddes med en föreläsning om våldsbejakande extremism och skolan. Efter det informerade Försvarets forskningsinstitut, FOI, om IS-propaganda på nätet. Resten av dagen ägnades åt bearbeta materialet *MIK för mig* i syfte att formulera exempel på hur materialet kan användas i undervisningen.

Användningen av *MIK för mig* följdes upp i mars 2018 i samband med en lärarnätverksträff. Samtliga närvarande skolor har berört eller använt materialet i någon form i sin ämnesundervisning. Materialet har även använts som en del i ämnesövergripande undervisning och projekt främst då med fokus på källkritik som

ingår i fler olika kursplaner. Materialet upplevs som strukturerat och omfattande och upplevs ha lett till bra diskussioner om hur bilder och budskap kan förvanskas.

SiS skoloråd har även informerat skolorna om Europarådets material *Teaching controversial issues* (Undervisa om kontroversiella frågor på svenska). Materialet syftar till att ge lärare stöd i att utveckla strategier för undervisning i kontroversiella ämnen såsom rasism, heder, sex och samlevnad, diskriminering och våldsbejakande extremism. Materialet kan med fördel även användas i de utbildningsinsatser SiS anordnar inom ramen för det regeringsuppdrag SiS fick i regleringsbrevet för 2017 att främja sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) bland klienter och ungdomar på SiS LVM-hem och ungdomshem.

Inom SiS ungdomsvård verksamhetsområde söder har ett antal rektorer och lärare bildat ett värdegrundsnätverk. Nätverket håller för närvarande på att sammanställa ett material som ska hjälpa lärare inom SiS att utveckla undervisningen i demokrati. Materialet ska följa strukturen för ämnesplanering och innehålla en kursplansbeskrivning, inklusive förväntningar på vad eleverna ska åstadkomma under kursens gång. Det ska även innehålla några goda exempel på arbete med demokrati och mänskliga rättigheter från några utvalda skolor inom SiS. Materialet ska spridas i myndigheten.

### **SiS skapar förutsättningar för samverkan med trosföreträdare**

På ungdomshemmen tar man vid behov kontakt med religiösa företrädare för att tillgodose ungdomarnas behov av andlig vård. För att hjälpa ungdomshemmen med dessa kontakter och för att säkerställa att det sker på ett kvalitetssäkrat sätt har SiS tagit fram ett stöddokument med anvisningar för samverkan med trossamfund. Syftet med anvisningarna är att vara ett stöd vid kontakt med trosföreträdare och dokumentet är kopplat till SiS Riktlinjer för god omvårdnad inom SiS ungdomsvård och missbruksvård (Dnr 39-476-2008). Kontakten med företrädare för trossamfund ska inte bara tillgodose ungdomarnas behov av andlig vård, den ska även ge personalen på ungdomshemmen en möjlighet att fördjupa sina kunskaper om respektive religion.

Inför framtagandet av stöddokumentet genomfördes som ett första steg en kartläggning av hur tillgången till, och behovet av, kontakter med trossamfund ser ut idag bland SiS ungdomshem. 20 av 24 ungdomshem besvarade enkäten. Svaren visar att 11 av 20 ungdomshem har haft kontakt med företrädare för trossamfund och att 17 av 20 bedömer att de kommer att behöva sådana kontakter framöver. På frågan om hur de ser på behovet av stöd och samordning från SiS huvudkontor svarar nio institutioner att det behövs kunskap, hjälp med att få kontakt med religiösa företrädare, en lista över trosföreträdare med lämpliga kvalifikationer samt riktlinjer kring utbetalning av arvode.

SiS har även tagit del av Kriminalvårdens arbete och hur de organiserat sin andliga vård. Kriminalvården har avtal med Sveriges Kristna Råd för samordning av den andliga vården på Kriminalvårdens anstalter. SiS har dock gjort bedömningen att det inte föreligger något behov av att sluta avtal med en extern part på det viset Kriminalvården gjort för att kvalitetssäkra processen för anlitanade av trosföreträdare.

### ***Överenskommelse om att SST ska förmedla kontakt med trossamfund***

För att få hjälp med kontakter till trossamfund har SiS samrått med Myndigheten för stöd till trossamfund, SST, och diskuterat förutsättningar för en kvalitetssäkrad process vid anlitanade av trosföreträdare. SST har upparbetade kontakter med religiösa samfund och ett stort kontaktnät över hela landet. Dessa religiösa företrädare är kvalitetsgranskade genom SST. En överenskommelse har träffats om att SiS personal vid behov av religiös företrädare ska kontakta SST som förmedlar kontakt med lämplig person som befinner sig så nära det aktuella ungdomshemmet som möjligt. De ungdomshem som redan har upparbetade kontakter med trossamfund kan fortsätta använda dessa, men uppmanas ta kontakt med SST för stöd i bedömningen av kontaktens kvalifikation.

### **SiS har tagit fram ett stöd för samtal med ungdomar om våldsbejakande extremism**

Ungdomar som sympatiserar med våldsextremistiska idéer och grupperingar behöver insatser på flera områden. Utöver psykologbehandling och anhörigarbete kan det behövas riktade insatser i form av strukturerade samtalsprogram. SiS har ett antal behandlingsprogram, varav några skulle kunna vara lämpliga i arbetet med unga som uppvisar våldsextremistiska tendenser. Inget av dessa program adresserar dock just denna sortens problematik specifikt. SiS har därför tagit fram ett stöd för samtal med ungdomar med våldsextremistiska tendenser för internt bruk. Detta samtalsstöd kan användas vid allmän oro kring attityder eller intressen, men även när det är klarlagt att en ungdom tagit ställning för en extremistisk organisation. Samtalsstödet inleds med bakgrundsfakta kring fenomenet våldsbejakande extremism och innehåller fyra rubriker att samtala utifrån:

1. Introduktion
2. Samtal kring attityder/politik/värderingar/tro
3. Förändring
4. Planering framåt

Samtalsstödet innehåller utöver detta också en mängd konkreta material i form av nätverkskarta, livslinje, filmer och berättelser, formulär, övningar etc. Syftet med

samtalsserien är att kartlägga ungdomens attityder, intressen och handlingar kopplade till våldsbejakande extremism för att sedan försöka bidra till att motivera ungdomen att ifrågasätta tankar, attityder, handlingar som bejakar våld och en icke-demokratisk hållning. Ungdomen definierar även tillsammans med samtalsledaren hur ungdomens mål/riktning framåt i livet ska se ut.

Stödet bygger på MI-tekniker och har inslag av kognitiv beteendeterapi och dialektisk beteendeterapi. Fokus ligger på samarbete, acceptans, aktivt lyssnande, öppna frågor samt sammanfattande reflektioner och följer MI:s modell vad gäller förändring. MI är en väl etablerad metod inom SiS och dess tekniker används i samtal med klienter och ungdomar. MI används dessutom på många andra håll både i Sverige och utomlands i dessa sammanhang på grund av dess icke-konfrontativa samtalsstil. En av grundprinciperna inom MI är att inte argumentera emot då det endast riskerar att förstärka de beteenden man försöker ändra.

### ***Befintliga stöd har inte bedömts vara tillämpbara inom SiS***

SiS har alltså valt att ta fram ett eget samtalsstöd. Det finns dock ett par andra modeller. I kartläggningen som gjordes inom ramen för det tidigare regeringsuppdraget identifierades ett material från England som intressant för införande i SiS verksamhet – *Developing Dialogues Toolkit*. Det är ett samtalsstöd som kan användas i samtal med individer som visat intresse för extrema idéer eller organisationer. Det kan användas inom öppenvård och på häkten, samt på institutioner och i fängelser. Fokus ligger på hur klienten kan få sina behov tillgodosedda på ett mer prosocialt sätt. SiS har etablerat kontakt med National Offender Management Service (NOMS)<sup>2</sup> för att ta del av materialet i sin helhet och diskutera villkoren för en eventuell import till Sverige och SiS. För att kunna använda materialet behöver SiS ansöka om licens, översätta materialet till svenska och utbildas i metoden hos NOMS i England. Proceduren för att införa *Developing Dialogues* i SiS verksamhet har bedömts som alltför resurskrävande. Materialet är till att börja med väldigt omfattande. På grund av långa handläggningstider och ett krävande arbete med översättning skulle det dessutom dröja innan materialet skulle kunna tas i aktivt bruk av personalen ute på ungdomshemmen.

SiS har även tittat närmare på utbildningsmaterialet *Samtalskompassen* som togs fram av utredningen om ett effektivare arbete för att förebygga våldsbejakande extremism (SOU 2013:81). *Samtalskompassen* innehåller två metodstöd, ett för dialog med unga och ett för samverkansgrupper på lokal nivå. Materialet syftar till att förebygga radikaliserings

---

<sup>2</sup> National Offender Management Service i England (numera Her Majesty's Prison and Probation Service) motsvarar svenska Kriminalvården men hanterar även påföljder för ungdomar under 18 år dömda för brott.

hos unga genom att, med hjälp av stödjande och förebyggande samtal, stärka ungas motståndskraft mot extrema budskap och undersöka alternativa vägar till inflytande. Samtalskompassen bedömdes inte heller uppfylla SiS behov då det är utformat som ett mer övergripande stöd utan konkreta förslag på samtalsinnehåll.

### **Inget behov av ytterligare screeninginstrument**

I den tidigare nämnda kartläggningen framkom det även att det behövs någon form av bedömningsstöd/screeninginstrument för att kunna bedöma hur aktivt intresserad eller involverad den unge är i den våldsbejakande ideologin eller rörelsen. SiS har dock valt att inte arbeta vidare med den typen av stöd eller instrument. I kartläggningen som gjordes nämndes som förslag på bedömningsstöd det brittiska Vulnerability Assessment Framework (VAF). VAF är ett screeninginstrument som består av ett 20-tal frågor som syftar till att kartlägga individens engagemang i en grupp eller ideologi, avsikt att skada samt kapacitet att skada. Verktöget är inte vetenskapligt utvärderat och det finns i dagsläget ingen evidens kring vilka tecken och signaler som kan utgöra tidiga varningssignaler på en radikaliseringsprocess. Bedömningen att SiS inte är i behov av något screeninginstrument görs också mot bakgrund av att personalen på SiS ungdomshem i det dagliga arbete har goda möjligheter att fånga upp sådana beteendeförändringar som skulle kunna tyda på att en ungdom dras till våldsbejakande extremistiska miljöer. Frågan om när det är aktuellt att sätta in insatser riktade mot just denna sortens problematik kan lyftas på de regelbundet återkommande behandlingskollegierna. Vid ett studiebesök hos ungdomsvården i Flandern, Belgien som gjordes inom ramen för regeringsuppdraget framkom också att de i sitt arbete med ungdomar som uppvisat våldsextremistiska tendenser valt att inte använda sig av något särskilt screening- eller riskbedömningsinstrument. De hänvisar istället till de samtal psykologerna håller med ungdomen. Inom SiS finns psykologer som kan hålla orienterande samtal med den unge för att ta reda på mer och för att se om det är motiverat att sätta in insatser.

### **Genusperspektiv**

I genomförandet av uppdraget ska SiS beakta ett jämställdhetsperspektiv. Det har skett på följande sätt: pojkars och flickors roll i de olika våldsextremistiska miljöerna har belysts i de olika utbildningsinsatserna och finns med som särskild diskussionsfråga i webutbildningen för att väcka reflektion och diskussion. Frågan om vilka könsnormer som råder i de olika grupperingarna knyter också an till det pågående arbetet med normkritiska samtalsgrupper inom myndigheten, både inom ungdomsvården och inom LVM-vården. Dessa grupper har som mål att få klienter och ungdomar att reflektera kring normer, förväntningar och strukturer. En viktig del består i att diskutera normer kring maskulinitet och våld. SiS har även ett pågående utvecklingsarbete inom ramen för regeringens program Jämställdhetsintegrering i myndigheter (JiM).



## **SiS fortsatta arbete**

Uppdraget att säkra ett långsiktigt arbete mot våldsbejakande extremism inom SiS har förankrats i samtliga verksamhetsområden. SiS forsknings- och utvecklingsenhet ansvarar för att följa upp arbetet. Det kommande arbetet innebär bland annat följande:

FoU-enheten kommer årligen att följa upp att webbutbildningen genomförs på alla ungdomsinstitutioner. En utbildnings/boosterdag för alla utbildningsledare kommer framöver att hållas en gång per år.

Länkar till MIK för mig finns på de delar av SiS intranät som riktar sig till skolpersonal och diskussioner kring materialet kommer att vara ett inslag på framtida ämnesträffar. SiS skoloråd kommer även att arbeta vidare med demokratifrämjande åtgärder inom skolverksamheten.

För att ge stöd och kunskap till personalen i mer övergripande frågor som rör religionens roll i dagens samhälle och vad religion kan betyda för människor i svåra situationer planeras det för ett seminarium i samarbete med SST under hösten 2018.

Samtalsstödet kommer att uppdateras och revideras vid behov.

Arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism inom SiS särskilda ungdomshem kommer även att komma LVM-vården till del. En avstämning med SiS verksamhetskontor LVM kommer att ske årligen.

SiS kommer fortsatt att bidra till övriga myndigheters arbete mot våldsbejakande extremism och delta i de olika fora som finns för samverkan samt delta i konferenser och utbildningar för kunskapsinhämtning och omvärldsbevakning.